

Mūsu ir tik ļoti maz,
ka mēs visi cits citam esam savējie.

Ir notikumi, kas neizzūd kopā ar laiku. Tie neatkāpjas nebūtībā, pat ja mainās paaudzes un sākotnējās sāpes pārvēršas par mēmiem rēģiem cilvēku atmiņās.

Karš un okupācija ir šādi notikumi. Tie ne tikai izposta valstis, bet arī ielaužas cilvēku apziņā, ietekmē ne vien tos, kas pārdzīvojuši ciešanas, bet arī viņu bērnus un mazbērnus. Arī tos, kuri kļuvuši par nejaušiem lieciniekiem vai, iespējams, vienīgi aizrautīgas ziņkāres dzīti, cenšas saprast, kas mēs esam un kāpēc – tieši tādi.

Dzīve līdzās okupantiem un to pēctečiem rada sarežģītu psiholoģisku realitāti. Tā liek sadzīvot ar pagātnes smagumu, ar neizteiktām sāpēm un nerisinātiem konfliktiem. Tas, kurš aizmirst, riskē atkārtot vēsturi, bet tas, kurš atceras, pastāvīgi jūt pāridarījumu sāpes. Kolektīvā atmiņa kļūst par nepārejošu dialogu starp paaudzēm, un tie, kas mēģina to pārtraukt, neapzināti aizcērt sabiedrības saknes un spēju izprast savu identitāti. Sevišķi, ja vienlaikus ar okupācijas beigām iebrucēji un viņu pakalpiņi netiek sodīti, bet pēcteči – atgriezti zemē, no kuras nākuši. Latvija ir piemērs tam, ka tā nenotika; iespējams – okupācija bija par ilgu un iebrucēji ieauga pakļautajā tautā pārāk dziļi.

Šis nav tikai stāsts par Latviju, vienu okupāciju un vienu karu. Par to, kā vēsture veido cilvēkus un kā cilvēki, bieži pat neapzinoties, veido vēsturi. Tas ir stāsts par atmiņu saglabāšanu un par to, ka pagātne dzīvo arī tad, kad šķietami esam to atstājuši aiz muguras.

Šī grāmata ir stāsts par izvēlēm – par to, kā mēs raugāmies uz pagātņi un kā tā nosaka mūsu esamību un nākotni. Ir cilvēki, kas pagātņi vēlas aizmirst, it kā ar klusēšanu varētu atbrīvoties no tās ietekmes. Un ir tādi, kas meklē, – viņi vāc faktus, cenšas izprast, mēģina atrast patiesību pat tad, ja tā ir sāpīga. Bet vai patiesība tiešām vienmēr ir atbrīvojoša? Vai tā spēj dziedēt brūces, kuras laikmets un nodevības ir atstājusi dvēselē?

Paralēli šiem meklējumiem un daudzu cilvēku klusēšanai cauri gadu desmitiem šī grāmata ataino tos, kas, meklējot glābiņu, bija gatavi uz visu. Tie, kas izdzīvoja un kam izdevās aizbēgt no okupācijas, nesa sev līdzī ne tikai brīvības apziņu, bet arī vainas izjūtu. Tie, kas nespēja aizbēgt, palika vēstures ēnā – zināmi, neaizmirsti tikai saviem tuviniekiem, ja tie bija palikuši dzīvi... Tāpēc, izmantojot privilēģiju, kāda ir rakstniekiem, mēs vēstures faktiem piešķirām emocijas – asas un daudzkārt šodienas acīm šokējošas.

Šajā romānā starp vēstures balsīm ir kādas dienasgrāmatas fragmenti – atmiņas, kas tika glabātas, lai nekad nepazustu, – arhitekta Paula Kundziņa uzrakstītais.

Pauls Kundziņš (1888–1983) bija etnogrāfs, arhitekts, Latvijas Universitātes profesors, Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja dibinātājs un pirmais vadītājs (1924–1933); viņš publicējis ap 100 zinātnisku un 40 populārzinātnisku rakstu latviešu, angļu, vācu un zviedru valodā; žurnāla “Arhitekts” redaktors, grāmatas “Latvju sēta” (1974) autors.

Romāns “Arhitekts” ir balstīts uz reāliem notikumiem, kurā galvenais personāžs ir viens no Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja veidotājiem – Jānis Jaunzems (1903–1978), arhitekts un etnogrāfs, Latvijas etnogrāfiskā mantojuma apzinātājs un pētnieks.

Daudziem romāna varoņiem, kuri palīdzēja šķetināt viņa dzīves likločus, saglabāti īstie vārdi. Viņi sevi noteikti atpazīs, jo tā nav sakritība. Tāpēc esam neizmērojami pateicīgi visiem, kuri atbalstīja mūs “Arhitekta” tapšanas laikā. Pateicamies ikvienam, kurš izstāstīja savu stāstu! Īpaši Jāņa Jaunzema dēlam, profesoram Andrejam Jaunzemam un mazmeitai Ievai, Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja darbiniekiem, Lizuma novadpētniecības muzeja vadītājai Vairai Briedei un Apsīšu Jēkaba mājas “Kalaņģi” pārzinei Aivai Krauklei, Arhitektūras muzeja galvenā krājuma glabātājai Mg. art. Inārai Appenai, kā arī Kristīnei Kūlai, Jānim Mudrovam, Marutai Uzijai un Sarmitei Pikai.

Solījāmie personīgi parādīt grāmatas fragmentus rakstīšanas procesā, bet vēlāk izlēmām, ka tomēr to nedarīsim, jo šis nav zinātnisks pētījums vai žurnāla raksts, bet gan uz uzklaušītiem un izlasītiem faktiem balstīts romāns par mums, mūsu vēstures izpratni.

Izvēloties, **kā** stāstīt par vēsturi, izmantojām iespēju, kas dāvāta rakstniekiem, – neturēties cieši pie vēsturiskās precizitātes, bet, lai izteiktu savas izjūtas un pārdomas, likt lietā arī izdomātus tēlus un notikumus. Romāna varoņi meklē ne vien skaidrību par notikumiem vēsturē, bet arī atbildes uz personīgiem jautājumiem – tiem, uz kuriem atbildes ir tikušas sniegtas, taču kuri laikam gan nebūs atbildami pilnībā. Kas mēs paši esam, no kurienes nākam? Un kurp, nesot līdzī skaudro pieredzi, dodamies?

Romānā meklējam atbildes arī uz civilizācijai svarīgiem jautājumiem: kas ir karš, okupācija, nāve, nodevība? Ko nozīmē – zaudēt visu un palikt dzīvam? Kā izdzīvot okupētā valstī?

“Arhitekts” bija pilnībā pabeigts, taču romāna izdošana apstājās: 2022. gada 24. februārī Krievijas Federācijas bruņotie spēki sāka pilna mēroga iebrukumu Ukrainā. Lai arī tas bija jau 2014. gadā iesāktā kara daudz vērienīgākais turpinājums – vispirms Krimas aneksija, tad ciņas Donbasā –, iesākās agresijas posms, kas gan it kā sašūpoja miegaini labticīgo Eiropu, diemžēl neviens īsti tādām karam neticēja. Taču tas bija un ir – miljoniem kara bēgļu pārplūdināja pasauli: sievietes, vecīši, bērni, mājdzīvnieki...

Pirmajās kara dienās autori, palīdzot bēgļiem, saskārās ar to realitāti, kas aprakstīta arī grāmatā, agrāk gan domājot, ka tāda nekad nebūs jāpiedzīvo. Bija jāpiedzīvo. Joprojām ir jāpiedzīvo. Un cilvēku sāpes un izmisums ir īsts.

Autori

Laiks: mūsdienas

Mēdz teikt, ka vēsture ir tik ļoti apzelēta tēma, ka ar to nodarbojas katrs, kam nav slinkums: pētī, apkopo liecības, apraksta vai vismaz apspriež un pašausminās sadzīviskā limenī. Taču to var arī rakt. Tā, kā to riebīgi mitrā, miglainā decembra nakti darija Kristīne. Ar lāpstas palīdzību, pūloties palikt nepamanīta, jo labi apzinājās, ka tas, ko viņa dara un kur tieši, ir krimināli sodāms. Ziņkāre spieda riskēt vaļasprieka dēļ. Citi, siltumā malkojot piparmētru tēju, min krustvārdu miklas par vēstures faktiem vai lasa grāmatas. Turpretī Kristīne gribēja visu aptaustīt, paturēt rokās. Tikai tā viņa spēja noticēt un uztvert notiekošo pareizi, bez šaubīšanās.

Pašas pirmās Kristīnes bērnības atmiņas, kuras viņa atcerējās, saistījās ar vilšanos un neveiksmi, jo viņa nekādi nevarēja atpazīt uzzīmētu pili, kamēr nebija to redzējusi dabā. Eksistēja vārds, zīmējums un putns, kas mazā bērna prātā nesaistījās kopā. Taču tad, kad viss “savienojās un saveidojās”, mazā Kristīnīte spēja domāt tikai par pilēm. Un meklēt tās apkārtējā pasaulē. Ilgu laiku nekas cits, izņemot gāzelīgos ūdensputņus, meiteni neinteresēja. Vēlāk, kad viņa iemācījās izveidot realitātes saites, dzīve rādījās vieglāka ne tikai viņai, bet arī vecākiem. Intereses paplašinājās. Tik ļoti, ka skuķēns kļuva atkarīgs no pasaules izzināšanas. Padomju laikos tas varēja beigties slikti, bet – Latvija atguva neatkarību.

Un tā ziņkārīgais sievišķais radījums kļuva par žurnālisti, jo arvien jauni notikumi un sakarības – nebija pat svarīgi, kādas, – kļuva par apsēstību. Līdz kādu dienu pienāca brīdis, kad sākās atkārtošānās, jēdzieniski un saturiski, – tās pašas sejas, tie paši notikumi... Šķita, ka notiekošajam zūd jēga.

Kristīne pameta darbu avīzes redakcijā, jo nebija pārliecināta, ka varēs tā turpināt, cerot, ka neaizbrauks jumts. Drošāk bija sēdēt mājās pie loga un stundām skatīties uz garām braucošajām automašīnām un cilvēkiem. Vai vienkārši rakāties internetā, piemēram, meklējot kāda jēdziena skaidrojumu un visu, kas par to rakstīts. Jā, tas bija bezjēdzīgi, bet tomēr vismaz kaut kas jauns. Veidojās saites. Un jēga atradās. Līdz brīdim, kad viņa nogura arī no tā, jo nebija īsta mērķa.

Draugi un kolēģi nolēma, ka viņa ir kārtējais izdegšanas un depresijas upuris. Žēloja, pūlējās palīdzēt, līdz diezgan ātri aizmirsa par Kristīni, jo katram taču savas raizes un problēmas. Nav laika uztraukties par citiem, kuri nemaz nevēlas palīdzību. Tāpēc vairs pat nezvanīja. Ja cilvēks apgalvo, ka viss ir labi, neies jau viņu traucēt.

Kāds žurnālistes karjeras laikā iegūts puspalīdzība, profesionāls ugunsdzēsējs un glābējs, – viens no pēdējiem, kurš centās palīdzēt un vismaz kaut kā atbalstīt Kristīni, pūloties piedabūt viņu pamest apātisko migu un izmisīgo apmātību ar bezjēdzīgām lietām, – piedāvāja izmēģināt jaunu vaļasprieku. Ielika viņas rokās metāla detektoru un lāpstu. Joka pēc. Lai pamēģina, lai izklaidējas, jo citādi būs jāsāk rīt tabletes.

Pikstieni, svilpieni, čerkstoņa un nesakarīgie elektroniskie treļļi, kas skanēja austiņās, izslēdzot apkārtējās pasaules jucekliģo troksni, sniedza negaidītu līdzsvaru. Tās bija zāles. Panaceja, kas atbrīvoja no saltā tukšuma caurvēja prātā un dvēselē. Acumirkli rastais risinājums, kā aizbēgt no tā, ka pasaule, ieviešot jucekli, sākusi pati sevi atkārtot. Kristīne atkal bija laimīga, jo atgriezās iespēja meklēt saites un jēgu, kas piepildīja pasauli ar jaunatklājumiem. Lēnām, bez steigas un saprotami tikai viņai pašai. Veidojot likumsakarību tīklu. Varbūt tieši vēsture bija tas, ko viņa visu dzīvi bija centusies atrast? Sameklēt, izprast un sakārtot? Izstaigāt tos ceļus no pagātnes, kas atved līdz tagadnes mājas lievenim. Saprast realitātes arhitektūru labāk, veroties caur pagātnes biezokņiem.

Mēs patiesībā nemaz nezinām, kādu pasauli redzējuši tie, kuri bija pirms mums. Katra paaudze pārdomā vēsturi citādi, it kā pārstrādā to, pielāgo sev, lai tā atbilstu viņu, savā laikā dzīvojošo,

izpratnei, lai vispār kaut cik spētu aptvert to, kas noticis. Arhitekts, kas veido mūsu dzīves, nav tikai kāds ārējs spēks vai nepārvarama vara. Tās ir arī mūsu izvēles. Katrs solis ir kaut kā turpinājums, arī tad, ja nezinām, no kurienes nākam. Nekad mēs neieraugām ēku, kas uzbūvēta pilnībā, jo dzīvojam vienā istabā un skatāmies pa logu uz ainu, kas mainās laika gaitā. Var viegli pieņemt, ka tā ir visa pasaule, tomēr ne – tas vienalga būs fragments, kuru redzam tikai konkrētajā brīdī.

Es neesmu pieredzējusi karu Latvijā, prātoja Kristīne, bet divi pēdējie – lielie pasaules – arvien vēl dzīvo arī zem zemes. Zem uzarta lauka, kartupeļu vagām, pie lauku mājas šķūņa, vienkārši mežā. Tie kā neredzams asinsvadu un dzīslu tīklojums ir iegrimis dziļi zem sūnām, smiltīm, akmeņainiem kukuržņiem. Virszemē šur tur ir aizgruvuši bunkuri, seklas ierakumu līnijas. Pirmais un Otrais pasaules karš dažkārt klājas pāri viens otram, jo izdevīgās pozīcijas vietumis atkārtojas. Metāla ģindeņus, kas vēl daudzus gadu desmitus ar saviem bīstamajiem “pirkstiem” izlīda no zemes nesprāgušas municijas izskatā un grāba dzīvības, redzēt vairs nevar. Viss grimst aizvien dziļāk zemē un aizmirstībā. Kopš pēdējā lielā ārprāta pagājuši vairāk nekā 75 gadi, bet pirmais lielais pasaules karš vispār beidzās ļoti sen, pirms vairāk nekā 100 gadiem. Taču kaujas vienalga var dzirdēt, ja tu paņem rokā metāla meklētāju un uzliec austiņas.

Vēlēšanās uzzināt, atrast un saprast. Process. Izziņa, bet bez iepriekš noteikta un iezīmēta mērķa, jo patiesība par kaut ko nemēdz būt determinēta. Nepārvaramas alkas notvert to, kas šķiet atņemts. Tik ļoti svarīgu, ka domājot vien riešas dusmu un bezspēcības asaras, jo nezini, un tā vien liekas, ka nekad nespēsi izprast, kas notika un kāpēc. Lai cik tālu kāpies atpakaļ – visu ēku neieraudzīsi. Nekad. Tāpat kā nevar ieskatīties cauri pienaini balta matēta loga stiklam. Redzēt, kas notiek iekšā tur – pagātnē. Tomēr var sadzirdēt ar moderno tehnoloģiju palīdzību. Pikstieni ir kā spoku balsis, bet ar laiku iemācies atšifrēt, ko tās tev pareģo.

Atglaud matu pinekļus, lai nesitas acīs, kad izdomā locīties līdzī vējam. Lai netraucē klausīties pagātnei, kurai gājusi pāri frontes līnija. Zeme joprojām dūc. Šķembu sarūsējušie krekšķi mijas ar krāsainā

metāla spindzoņu. Iedziedas čaulītes, lodes, lādiņu fiksācijas grezdeni no vara, arī kāds senāks šrapnelis... Pīkstieni, kas pludmalē nozīmētu monētiņu vai rotaļu automobili, pagātnes kauju vietās noteikti nebūs nekas cits kā vēstures vardarbības liecība. Es neroku tādās vietās, jo atbildība, kas būs jāuzņemas, ja izraksi lādiņu vai kāda kareivja mirstīgās atliekas, ir pārāk liela. Taču pastaigāt un izdzirdēt karu – tas ir pavisam kaut kas cits. Ne vienmēr vēsturi vajag vilkt ārā no pagātnes, sevišķi, ja gadās vietas, kas ir viens vienīgs kapulauks. Nē, varbūt nevis apglabāti bojā gājušie cilvēki, bet gan sabrukušās cerības, izmisums un posts. Dažkārt labāk, lai paliek, kur nokrituši. Pārsvārā visās pasaules kultūrās ir aizliegts traucēt aizgājēju mieru, bet klausīties putnu dziedāšanu, vērot kukaiņus un ziedus kapos aizliegts nav. Tāpat ar kara lauku. Var klausīties zemi. Tās nebūs kauju atbalsis, bet gan cilvēka radītais metāla fons, kas neiederas dabā. Cilvēks izšāvis savu naidu uz citu cilvēku, vēloties nogalināt. Tikai mazs gabaliņš metāla nepieciešams, lai otru pārvērstu trūdu kaudzē. Pārējais nokrīt zemē un tur arī paliek. Tāpēc kauju vietās zeme dūc un čerkst zemos toņos. Daba nespēj atklepoties, un naidis tikai grimst dziļāk un dziļāk. Nezinu, vai pienāks brīdis, kad pēdējo pasaules karu vietā iestāsies klusums. Droši vien tas nenotiks pārskatāmā nākotnē, jo cilvēki izgudros arvien smalkākus metāla meklētājus. Ies un klausīsies. Raks, pat ja tas būs kategoriski aizliegts, un kura būs tā cilvēku paaudze, kas pārdzīvos pēdējo karu?

Staigāju pa līnijām, kuras uzzīmējis karš. Citreiz tās ir daudzmaz taisnas takas, citreiz apļi, gadās tādi kā tikli bez gala un sākuma – lielāku kauju vietas. Biežāk gan signāli apvienojušies neskaidros plankumos zem zemes. Negribu domāt par to, kas noticis. Ir tikai skaņa, kuras avots radies sen. Kara laikā. Reālā laikā eksistējoša vēsture bez jautājumiem un atbildēm. Vienkāršs ļaunums.

Reiz, pie kādām ilgu laiku pamestām mājām bijusi saimniece, kad tās izrādīja, prātojot par ēku turpmāko likteni, pamāja ar roku ceļmalas bērzu audzītes virzienā un teica: tur izraka karavīrus. Dažus desmitus metru no mājas, ceļmalā. Astoņdesmitajos gados. Mēs zinājām, kad bijām mazas, ka tur ir kapīni, turp spēlēties negājām. Kad raka, no zemes nāca ārā plintes, ne tikai kauli vien. To visu

aizveda. Krievu karavīri bija. Bet te jau apkārtņē daudz tādu mazo kapiņu. Kur vācieši, kur krievi... Visi juku jukām. Daļa tādu neiezīmēto vietu jau pazudušas no cilvēku atmiņas, jo apmīruši tie, kuri zināja, ka tur vai šeit, lūk, apglabāti daži karavīri vai citi kara upuri. Pāri aug zāle, lauku puķes, krūmi un mežs. Dabīga aizmirstība.

Tagad meklēju kādu atbildi klusā un tīrā vietā, prātoja Kristīne. Te nav bijis aktīvas karadarbības, bet jautājumi radušies tieši Otrā pasaules kara dēļ. Meklēju jau ilgi, jo man patīk dzirdēt atbildes pašai. No pirmavota.

* * *

Kristīne iznāca no paslēptuves koku ēnā. Viņa bija nolēmusi vēlreiz izstaigāt ceļu, pa kuru 1944. gada oktobrī gāja cilvēks, kas vēlējās noslēpt kaut daļu no sava mūža darba augļiem, pirms pavisam pamet Latviju. Šonakt Kristīne vairs neies taisni pa pēdām, bet gan pārbaudīs iedomātas līnijas, velkot zigzagus, kas atkārtoti krustos iespējamo bēdzēja maršrutu. Lai pārbaudītu sarežģīto konstrukciju, ko viņa bija uzzīmējusi savā prātā, vajadzēs ne vienu vien nakti. Kristīne jau kopš bērnības viegli uztvēra skaitļus un ģeometriskas formas, bez īpašas piepūles viņa spēja plakanu topogrāfisko karti vizualizēt kā trīsdimensiju attēlu – sākumā to iedomāties kā izrakātas smiltis, tad pārraudzēt pāri zāli, mežu, uzbūvēt ēkas, ceļus, palaist plūstam upes un piepildīt ezerus. Varēja atcerēties to visu, pat pamodināta no saldākā miega. Tikai viņas kartes bija tukšas, bez iemītniekiem. Daudz sarežģītāk veidojās komunikācija ar cilvēkiem, jo katrs jau ir unikāls, ar savām ambīcijām, vēlmēm, interesēm, meliem. Kamēr viņi palika neizprasti, tas bija lielākoties apgrūtināši un kaitinoši. Spītējot savai nosliecei uz vientulību, Kristīne piespieda sevi mācīties “komunicēties”. Vispirms tāpēc, ka tā ieteica vecāki, bet vēlāk izrādījās diezgan interesanti, jo varēja gūt kādu labumu. Taču tas vienmēr bija darbs – izzināt apkārtni, cilvēkus, savilkt līnijas no punktiņa uz punktiņu, jo vienmēr šķita, ka visu ainu viņa arvien nesaskata. Kristīne lika lietā dažādas psiholoģiskās manipulācijas, kuras izmantoja pēc pašas izstrādātiem algoritmiem. Parasti viss

darbojās nevainojami, tomēr spēcīga stresa apstākļos rūpīgi izstrādātās darbību sistēmas sabruka kā kāršu namiņi.

Kādēļ es slapstos un salstu tik riebīgā laikā? Tā prātodama, Kristīne sevi tirdija, cenšoties pārvarēt aukstuma izraisītos drebuļus. Varēju iepazīties ar sargiem, mazliet pakoķētēt, un viņi paši man raktu tur, kur vajag un cik dziļi vajag. Nu nemelo vismaz sev! Taču Kristīne lieliski saprata, kādēļ atradās šeit tieši lietainā un aukstā naktī.

Nevēlēdamās sastapties ar muzeja apsargiem, viņa nolēma iedraudzēties ar suni. Dzīvnieks, kurš izrādījās ēdelīgāks, nekā sākumā likās, ātri pierada pie svešās sievietes un, iespējams, sapratis, ka nu jau ilgāku laiku teju katru nakti apsargājamā teritorijā var uzrasties jaunā paziņa ar kārumiem, laicīgi prasījās brīvībā. Lai modri patrolētu, blēdigais sargsuns, palaists savā vaļā, taisnā ceļā un – tas bija īpaši svarīgi – turēdams rejamu ciet, jo saimnieks bija iemācījis lieki nežvankstēt, joza pie Kristīnes. Un pie Rekša, kā tapa iesaukts radījums, jo katram nezināmajam nepieciešams savs vārds, varēja pasildīt nosalušos pirkstus. Suns labpatikā ņurdēja, kad viņam kasīja sānus. Lopiņš izskatījās visai pabriesmīgs un biedējošs, bet dvēselē īsts cilvēka draugs, ko saimnieka mīlestība bija izaudzinājusi to par sirsniņu un uzmanību alkstošu. Jā, viņš sargāja, pildīja komandas, bet arī labprāt – vismaz uz kādu brīdi – kļuva par mīldzīvnieku. Mazliet papluinījusi suni aiz ausīm, pabužinājusi suņa samtaino pakakli, Kristīne atkal pievērsās rakšanai.

Decembra naktis bez mēness, bet ar pagaidām nesasalušu zemi bija pēdējā dāvana pirms īstas ziemas iestāšanās. Kristīne izslēdza lukturi, jo pilnīgā tumsā maņas saspringa un bija lielākas cerības neko nepalaist garām. Smilšainā zeme šeit vēl bija samērā miksta.

Tāpēc arī neviens nebija dzirdējis soļus, kad 1944. gada oktobrī steidzīgais gājējs, kurš neizmantoja gaismekli, jo pārzināja apkārtni labāk par jebkuru citu, nesa noslēpt arhīvu. Ierakt to informāciju, kas bija uzkrāta par šo vietu. Leģenda nebija saglabājusi cilvēka vārdu, bet tikai profesiju. Arhitekts.

Kristīne meklēja šī Arhitekta arhīvu. Viņa jau daudzas naktis ar metālmeklētāju pārstaigāja Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja

plašumus. Spēja noslēpt savas darbības pēdas, izmantojot zaļu plastmasas rotaļu grābeklīti, kas pagaidām pasargāja no lielām nepatikšanām. Viņa bija gatava riskēt, lai atrastu leģendas apstiprinājumu, jo nekad vēsture nebija šķitusi tik īsta, dzīva un satverama. Viņa atkal dzina pēdas kaut kam unikālam, svarīgam, nevis atgremoja mediju burbuļiem domātās ķeskas, izveidojot lētu un nenozīmīgu ziņu no pavirši uzrakstītas preses relīzes. Kristīne nebaidījās no apzīmējuma “bijusī žurnāliste”, toties izmisumā dzina apziņa, ka vairs nekā jauna nav atlicis. It kā visu zināja, visu jau bija pieredzējusi un uzrakstījusi. Varēja jau mācīties kaut ko jaunu mācīšanās pēc, bet dzīves garša tik un tā bija neglābjami pazaudēta. Un varbūt arī jēga. Taču Arhitekta arhīvs negaidot bija atdevis dzīvei spožas krāsas. Pat riebigajai decembra naktij.

20. gadsimta 90. gadi

Šķietami sīkumi ikdienas notikumos kļūst par cilvēka dzīves ceļa pārmijām. Ietekmē personīgo vēsturi. Tieši sīkumi izmaina pierasto slīdēšanu pa straumi. Cilvēks dzīvo, strādā, atpūšas, ieslīgstot rutīnā, un nemaz nepamana, kā un kad viņa “dzīves vagoniņš” sāk ripot pa citām slīdēm. Ceļš katru dienu ved arvien tālāk un tālāk no pierastā. Vēl pirms mirkļa nekas neliecināja, ka rīt būs vēlme uzdot sev pavisam citus jautājumus.

Sniega pārslas lēnām pārsedza uz ietves novietotās automašīnas. Vienīgi vecā 80. gados Jelgavas rūpnīcā ražotā mikroautobusa RAF nevienmērīgi rūcošais dzinējs radīja siltumu, kas lēnām kausēja sniegu no metāla korpusa. Dubļaina ūdens tērcītes tecēja no jumta pāri vējstiklam, mašīnas sāniem, izsmērējot dienas laikā sakrātos netīrumus, un veidoja peļķi uz trotuāra. Lai taupītu degvielu, dzinējs ik pa brīdim tika izslēgts. Blāva divpadsmit voltu spuldzīte apgaismoja mašīnas šoferi, kas šķita pilnībā iegrimis krustvārdu mīklas risināšanā un nemanīja piecus vīriešus, kuri klusēdami tuvojās busiņam. Cigarete šofera pirkstos bija pārvērtusies trauslā pelnu stabiņā,

kas draudēja kuru katru mirkli nokrist uz vadītāja drēbēm un instrumentu paneļa.

Mikriņa durvis atvērās ar pretīgu čikstoņu. Cits pēc cita vīrieši ietrasās salonā. Ar izdilušu dermatīnu apvilktu sēdekļu atsperes smeldzīgi iedžinkstējās zem sportisko augumu svāra.

– Nu kas i, ko? Jums atkal neguļas? – ar uzspēlētu pārmetumu nīgri noburkšķēja busiņa šoferis un nolika malā žurnālu ar krustvārdu mīklām. – Vispār, ja neesat paskatījušies pulkstenī, ir gandrīz vienpadsmit, un mani mājās gaida sieva ar garšīgām vakariņām un visu pārējo, kas pienākas pēc tam.

– Jurčik, beidz čikstēt! Uzliec mūsu kaujas dziesmu, kurbulē savu lejerkasti, un braucam. Priekšniecībai uz rītdienu vajag varoņdarbus. Šonakt reidosim.

Priekšējais sēdeklis blakus šoferim tika uzskatīts par īpaši cienījamu vietu, kuru drīkstēja izmantot tikai operācijas vadītājs. Kriminālpolicijas operatīvais darbinieks, kurš uzrunāja šoferi, vairāk izskatījās pēc hipija, nevis policista – garie mati, saņemti glītā astītē, sniedzās pāri pleciem līdz pat lāpstiņām. Skanīgi iesmējies, viņš pasniedza šoferim apbružātu audiokaseti.

– Labs ir, Gintuha, sauc adreses, – samierinājies ar neizbēgami sabojāto vakaru, noteica Juris un ieslēdza magnetolu.

Skaņas iekārta bija vienīgais priekšmets, kas izskatījās grezns. Neviena īsti nespēja atcerēties, kurā narkomānu perēklī tā tika konfiscēta. Narkomāns, kurš iepriekš to izlauzis no kāda bembja, maģi bija pamatīgi apskādējis. Diezgan ātri izdevās atrast cietušo. Deviņdesmit pirmā gada automašīnas *BMW 318* īpašnieks pavīpsnājis tad pateica: “Izmetiet paši šito krāmu miskastē. Man tādu vairs nevajag, tas ir beigts.”

Protams, neviens šiko mantu nekur neizmeta, bet gan saremontēja un, braucot reidos, baudīja labas kvalitātes mūziku. Priekšniecība pievēra acis uz pārkāpumu, jo dienesta autotransportā šādas ekstrās nebija paredzētas, un pašas audiosistēmas izcelsmes likumība bija stipri apšaubāma. Tomēr vadība saprata, ka šoferi un operatīvie darbinieki, kuri mēdza strādāt vairākas diennaktis pēc kārtas, saņemot

diezgan nožēlojamu finansiālo atlidzinājumu, ir pelnījuši vismaz kaut kādas elementāras ērtības.

Decembra sala un ilgā darba mūža novājinātais akumulators izspieda no sevis nepieciešamo starta strāvas jaudu, lai tikpat kritiskā stāvoklī esošais starteris žņerkstēdams un stenēdams iegrieztu dzinēja spararatu. Ar briesmīgiem būkšķiem busiņa riepas noripoja no trotuāra. Nevieni tam nepievērsa uzmanību, jo ausīs jau skanēja Angusa Janga ģitāras fantastiskie akordi, kuriem pakāpeniski pievienojās AC/DC solista Braiena Džonsona griezīgā balss: *"I was caught / In the middle of a railroad track / I looked round..."* Spalgā mūzika un dziesmas vārdi radīja transam līdzīgu sajūtu. Ikreiz, dodoties nakts reidā pa noziedznieku midzeņiem, operi apzinājās, ka dabūt lodi vai naža asmeni vēderā ir pavisam reāla iespēja. Nevienam no viņiem nebija ilūziju – sabiedrībai, par kuras drošību viņi rūpējās, kaut kāda policista nāve ir diezgan vienaldzīga. Tādēļ nākamajā krustojumā no skaļruņiem dunošie vārdi *"My mind raced / And I thought what could I do / And I knew / There was no help, no help from you / Sound of the drums / Beating in my heart / The thunder of guns / Tore me apart / You've been – Thunderstruck..."* izdzēsa gan šaubas, gan bailes. Palika tikai mednieka instinkts. Vilki devās nakts tumsā pēc medījuma.

Busiņš, bremsēm čīkstot, apstājās pie kādas no baltiem ķieģeļiem mūrētas daudzstāvu mājas. Ilģuciema guļamrajonā Hruščova laikā būvētas ēkas veidoja sarežģītus labirintus. Operi sulīgi lamājās, meklējot vajadzīgo adresi kārtējā hruščovku biezoknī, kuru korpusu numerācija itin bieži neatbilda nekādai loģikai. Lielākoties visi palāvās uz dienestā daudz pieredzējušajiem šoferiem. Dažbrīd šķita, ka viņiem galvā ir ieprogrammēta visa Rīgas karte. Lai nepievērstu nevēlamu uzmanību, Juris apstādināja mašīnu apmēram simts metru attālumā no meklētās mājas.

– Roland, Arni un Gunti, ejiet paskatieties, vai pie attiecīgās adreses ir kustība! – norikoja Gints, izslēgdams magnetolu. – Pārslēdzam rācījas *simplex* režīmā. Jūs ejat augšā, mēs bloķēsim ieejas durvis. Ja kārtējais narkoša ies pēc devas, maucam iekšā kā parasti – "uz pleciem".

Lai nezaudētu pārsteiguma momentu un nedotu iespēju narkodīleriem izmest preci, policisti izmantoja vienkāršu, bet efektīvu metodi. Noslēpušies pusstāvu augstāk, viņi sagaidīja, kad dzīvokļa saimnieks atvērs durvis kārtējam klientam. Tālāk viss bija atkarīgs no operu ātruma un veiklības – bija jātiek līdz durvīm, pirms tirgonis paspēj tās aizcirst. Ar spēku ārdurvis tika atrautas vaļā, un kāpņu telpas klusumu satricināja kliedziņi:

– *Стоять! Полиция! Руки на стенку!*¹

Parasti šī frāze tika izkliegtā maksimāli skaļi, sarežģītu, trīsstāvīgu krievu lamuvārdu dekorēta. Aizturēšanas laikā neviens neiespringa par Valsts valodas likumu, teikuma uzbūvi un to atbilstību vispārpieņemtajām literārajām normām. Tie, kuriem tika adresēta uzruna, saprata visu vienā mirklī. Aurošanas galvenais mērķis bija dezorientēt noziedznieku un piespiest viņu pacelt rokas un nostāties pie sienas ar izplestām kājām, novēršot jebkuru pretestību. Ja pārsteiguma moments izgāzās, aizturēšana prasīja fiziska spēka pielietošanu. Tad jau šāda veida atrakcijas balansēja uz likumības šaurā asmeņa, un policisti to lieliski saprata. Ja noziedznieks paspētu noskalot klozetā preci, pret pašiem likumsargiem varētu ierosināt krimināllietu par dienesta pilnvaru pārsniegšanu.

Šoreiz aizturēšanas shēma nostrādāja perfekti. Kamēr Guntis lika rokudzelžus točkas saimniekam un viņa vēlajam “ciemiņam”, Rolands un Arnis skriešus devās pārbaudīt pārējās istabas. Guļamistabas durvis gandrīz izlidoja no eņģēm, saņēmušas zābaka spērienu. Uz īsu mirkli Arnis samulsa, ieraugot pliko sievieti, kura, trokšņa izbiedēta, bija izlēkusi no gultas un drudžaini centās aizsegt kailumu ar tikko paķertu vīrieša džemperī. Policisti bija pārsteiguši saimnieka viesus gultas prieku kulminācijā. Negaidītā striptīza dēļ Arnis nepamanīja, ka gultā palikušais vīrietis strauji pabāž roku zem spilvena. Kustībai nesekoja paredzētais turpinājums. Dobji nobūkšķēja guļošā vīrieša ķermenis, saņemot Rolanda automāta laides triecienu. Bandīts tā arī nepaguva izšaut. Spalgais sāpju kliedziens nomāca metālisko skaņu,

---

¹ Stāt! Policija! Rokas pie sienas! (*Krievu val.*) Šeit un turpmāk – aut. piezīmes, ja nav rakstīts citādi.

ar kādu zem spilvena slēptā pistole aizlidoja pāri istabai un atsitās pret grīdu.

– Uz vēdera, maita! Rokas aiz galvas! – kļiedza Rolands. – Tu tikai vēl pakusties, dabūsi lodi paurī!

Tetovējumiem klātais rumpis turpināja raustīties no sāpēm. “Pre-tīgie menti, kuces bērni” – tie bija vieni no pieklājīgākajiem krievu valodā lietotajiem apzīmējumiem.

– *Заткнись едак!*¹ – uzrēca Rolands un kārtīgi iespēra tetovē-tajam pa sāniem. Tēvainis apklusā, tikai vairs klusi stenēja.

– Arni, davaj fiksi ar pārējiem pārmeklējiet šito pritonu! Varbūt vēl kāds bruņots bandīts. Ja kas, šaujiet bez brīdinājuma! – izrīkoja Rolands.

Operatīvie darbinieki ātri apskatīja telpas. Trīsistabu dzīvokli valdīja atbaidoša nekārtība. Lupatu un salauztu mēbeļu kalnos saim-niekoja tarakānu kolonijas. Kāju spērieni lika lidot gan lupatām, gan prusaku armijai. Kukaiņi bija visur. Tie ņudzēja gan uz grīdas, gan sienām, gan griestiem. Vienā no istabām, skapī noslēpies, drebēja aptuveni divdesmit piecus gadus vecs vīrietis. Trula, sastingusi seja. Viņš skatījās uz bruņotajiem vīriem, bet šķīta, ka tos neredz. Milzīgās, paplašinātās acu zilītes liecināja, ka puišis ir narkotiku reibumā. Jaunietis pat neievēroja vairākus sportiskus prusakus, kas tekalēja pa viņa drēbēm, līdz viens izdomāja ielist aiz krekla apkakles. Rolands sajuta vieglu nelabumu, bet tad iedomājās, kā kukainis šķendē-jas par to, ka pret narkomānu nosmērējis kājiņas. Puiša drēbes vairāk līdzinājās kankariem, ar kuriem, iespējams, mēģināts uzkopt dzi-vokļa grīdas. Tikai pēc tam kad rokudzelži ar raksturīgo metālisko tirkšķi saslēdzās uz viņa delnu locītavām, no pusatvērtās mutes izvēlās gari stiepts kauciens: “A-ā-ā-ā, menti!... Kropļi!...” Tad no narkotikām atkarīgais sastinga ar pusparvērtu muti un sāka intensīvi siekaloties. Kādu brīdi ar “dārzena” stadijā nonākušo komunicēt būs bezjēdzīgi.

– Kā tevi sauc? Par ko sēdēji? – noprasīja Rolands, pētīdams četru baznīcu kupolu tetovējumus uz muguras druknajam aizturēta-jam, kurš vēl pirms mirkļa bija gatavs nogalināt policistus. Sarežģītie

---

¹ Aizveries, (*necenzēts vārds*)! (*Krievu val.*)

zīmējumi uz visa ķermeņa daiļrunīgi vēstīja to īpašnieka kriminālo pagātņi. Baznīcas kupolu skaits informēja, cik reizes īpašnieks bija sēdējis cietumā. Vēl citi liecināja par viņa statusu noziedzīgajā vidē.

– Sauc mani Goša. Pārējo lasi pats, mēsls, ja kaut ko saproti, – nikni noburkšķēja aizturētais, nožvadinot rokudzelžus. Turpat istabas stūrī šņukstēja viņa draudzene, kura jau bija paguvusi apgērbties. – Ko tu man vispār vari piesiet? – jau pavisam mierīgi turpināja bandīts. – Diez vai jums ir sankcija veikt kratīšanu. Nelikumīga ielaušanās privātipašumā, miesas bojājumu nodarīšana, dienesta pilnvaru pārsniegšana. Skaties, ka paši neiesēžaties.

– Tu paskat, cik gudrs un izglītots! – Rolands iesmējās. – Patīkami dzirdēt, ka tu uztraucies par mums. Labāk padomā, kas tev pašam draud par nelikumīgu šaujamoča glabāšanu, bruņotu pretošanos policijas darbiniekiem un narkotiku glabāšanu.

Policista ironija acīm redzami sanikvoja Gošu.

– Padla, ļauj vismaz apgērbties, citādi pautus atsaldēšu! Kā es varēju zināt, ka dzīvokli laužas policisti, nevis bandīti? Kurš no jums bija policista formas tērpā? Pistoli un narkotikas paši piemetāt. Un vispār es neesmu dzīvokļa saimnieks, es te nejauši iemaldījos. Kā es varu zināt, ko viņš te glabā? Man, priekšniek, ar šitām štellēm nav nekāda sakara. Vienkārši kopā ar drugānu un veceni iedzērām, un čoms teica, ka zina foršu vietīņu, kur pārnakšņot. Vot es arī atnācu.

Kārtējais sājpu vilnis lika viņam sarauties čokurā, jo Rolands iesita ātri, precīzi mērķējot pa visai vārīgu vietu, tomēr neatstājot liekus zilumus. Kā un kur sist aizturēto pēc tam kad tam ir uzlikti rokudzelži, ir jāmāk. Aizturēšanas laikā uzšaut bandītiem vajag, jo parasti viņi citu valodu nesaprot. Nereti tas ir vienīgais, lai arī nelikumīgais veids, kā panākt sadarbošanos. Vismaz tā tobrīd domāja Rolands, kura asinīs jau pamazām sāka noplakt adrenalīna saceltā vētra. Nedrīkst, bet ko lai dara, ja nav citu ideju, kā piedabūt tādu tipu runāt.

– Žēl, ka nepaspēju izšaut. Man ķurķis vienaldzīgs, bet vismaz vienu no jums, musorim, būtu novalījis, – bandīts sēkdams izgrūda un nosplāvās Rolanda virzienā.

Būs interesanti, Rolands nodomāja, šitas daudz ko zina, tikai jāatrod pareizā pieeja.